

เทศน์โปรดคุณแพพวง วรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

พิจารณาทุกขเวทนาในวาระสุดท้าย

เมื่อจิตยังอยู่ในที่มีดมนด้วยกิเลสชนิดต่างๆ ปกปิดกำบัง ก็เช่นเดียวกับเราเข้าไปในป่ารกชัฏและกว้างขวาง ขณะอยู่ในป่านั้น ความรู้สึกเหมือนไม่เคยผ่านทุ่งผ่านนาที่เว้งว่างมาก่อนบ้างเลย ทั้ง ๆ ที่เราก็เคยผ่านเคยอยู่มาแล้ว แต่เวลาเข้าไปในดงอันรกชัฏแล้ว ความรู้สึกมันเปลี่ยนไปกับสิ่งที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นเหมือนที่เราไม่เคยผ่านทุ่งโล่งโล่งเว้งว่างอะไรมาเลย เหมือนกับโลกนี้เป็นโลกมืดไปหมด เช่นเดียวกับป่าอันรกชัฏนั้น

แต่จิตนี้ยังไม่เคยเห็นแสงสว่าง ความเว้งว่างภายในตัวเองมาก่อนก็ยังพอทำเนา แต่ผู้ที่เข้าป่าดงอันรกชัฏนั้น ทั้ง ๆ ที่เคยเห็นทุ่งเห็นนาอะไรที่เว้งว่างมาอยู่แล้ว มันก็ยังเกิดความสำคัญขึ้นมาว่า โลกนี้จะไม่มีที่ว่างจากป่าบ้างเลย มีแต่ความรกชัฏด้วยป่าอย่างนี้ไปหมด จิตในขณะที่อยู่ในความมืดมนอนธการ ก็เป็นลักษณะนี้เหมือนกัน แต่เมื่อก้าวไปถึงที่เว้งว่างโดยไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องเลย เพราะความผ่านพ้นไปหมดแล้วนั้น ก็เหมือนกับโลกนี้ไม่มีอะไรเป็น “นิมิต เครื่องหมาย” แห่งวัตถุต่างๆ เหลืออยู่บ้างเหมือนกัน

ถ้าเราไม่คิดแยกไปว่า ที่นั่นเป็นนั่น ที่นี้เป็นนี่ ให้แก่ “สมมุติ” ต่างๆ ซึ่งเกี่ยวกับสัตว์ บุคคล ต้นไม้ ภูเขา ดิน ฟ้า อากาศ ตามธรรมชาติที่มีอยู่ของเขา ก็เหมือนกับไม่มีอะไรเลยในบรรดาที่กล่าวมาเหล่านี้ เพราะจิตไม่ออกไปเกี่ยวข้อง จิตมีแต่ความว่างประจำตน หาเหตุปัจจัยอะไรเข้าไปหมุ่นไปเกี่ยวข้องไม่ได้เลย อยู่โดยปกติของตน โลกแม้จะมีก็เหมือนไม่มี ถ้าจะพูดว่า “โลกไม่มี สัตว์ สังขาร ไม่มี” ก็ได้ เพราะไม่มีอะไรเข้าไปเกี่ยวข้องในจิต จิตอยู่โดยหลักธรรมชาติแห่งความบริสุทธิ์แท้ เลยกลายเป็นธรรมตา.....ธรรมตาไป

แต่ คำว่า “ธรรมตา” นี้ ผู้สมมุติก็จะคิดและตีความหมายไปอีกแห่งหนึ่ง คำว่า “ธรรมตา” ในธรรมชาตินี้ ไม่เหมือนกับธรรมตาที่เราพูดกันทั่ว ๆ ไป เป็นแต่เพียงข้อเทียบเคียงเล็กน้อยเท่านั้น เรื่องอะไร ๆ ก็ “ธรรมตา ธรรมตา ไปหมด” นั่นฟังซี ! เรื่องเกิดเรื่องตาย เรื่องทุกข์ลำบาก เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องประสบอารมณ์ต่าง ๆ ชอบใจ ไม่ชอบใจ ในโลกธรรมมาสัมผัส ก็เป็นเรื่องธรรมตา ธรรมตา ไปหมด เพราะจิตอิมัตถ์ และคลายอารมณ์ต่าง ๆ ออกหมดแล้วไม่มีอะไรเหลือ สิ่งเหล่านั้นแม้มีอะไรอยู่ ก็ “สักแต่ว่า” รับรู้เพียงขณะๆ แล้วก็ดับไปในขณะๆ โดยหลักธรรมชาติของจิตที่

มีความพอตัวแล้ว รับอะไรเข้าไปอีกไม่ได้ ความสรรเสริญซึ่งเคยชอบมาแต่ไหนแต่ไรก็กลายเป็นเรื่องธรรมดา เช่นเดียวกับความนิทา เพียงแต่จิตรับทราบเท่านั้น เพราะจิตพอตัวแล้วไม่สามารถจะรับอะไรได้ ทั้งฝ่ายต่ำ ฝ่ายสูง ฝ่ายนิทา สรรเสริญ ฝ่ายทุกข์ ฝ่ายสุข ที่เป็นเรื่องของ “สมมุติ” ทั้งปวง ใจไม่เกี่ยวข้องจึงเป็นธรรมดาไปเสียหมด ทั้งนี้ออกจากจิตที่ถึงความอ่างว้างโดยหลักธรรมชาติของตัวแล้วเป็นอย่างนั้น อะไรจะมาผ่านก็เหมือนไม่ผ่าน

แต่การที่จิตสามัญชนเราจะพยายามดำเนิน หรือก้าวไปด้วยความเพียร เพื่อให้ถึงสถานที่นั้น ๆ ตามขั้นของจิตของธรรมไปโดยลำดับ ๆ ตามสายทาง จนถึงที่จุดหมายปลายทางอันเป็นที่เว้งว้างโดยหลักธรรมชาตินั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ยากลำบากเป็นธรรมดา ราวกับการเชือดเนื้อตัวเรา ตัวเราคือกิเลส ด้วยมีดอันคมกล้า คือสติปัญญา นั้นแล จะว่ายยากมากก็ได้ แล้วแต่ใจของผู้ดำเนินนั้นมีความรักชอบมากน้อยต่างกัน เพียงใด แต่ผู้ที่มีความรักชอบ มีความสนใจมากอยู่แล้ว การงานที่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น หรือเพื่อความเห็นแจ้งโดยลำดับนี้ ก็ไม่เป็นของยากนัก เพราะทำด้วยความพอใจทุกอาการแห่งการกระทำ เรื่องที่ว่ายาก ๆ ซึ่งเคยมีอยู่ในหัวใจนั้น ก็ไม่ยาก ความพอใจมาทำให้ง่าย

คำว่า “การเจริญของจิต” ก็อย่าได้คิดคาดไปในแง่ต่าง ๆ ให้ผิดจากหลักความจริงของความเจริญอันแท้จริงภายในจิต และความเลื่อมภายในใจอันแท้จริงของจิต คือจิตมีความเปลี่ยนแปลงอาการของตัวอยู่โดยเฉพาะเท่านั้น ไม่ได้ก้าวไปไหน ไม่ได้ลงที่ไหน เป็นแต่ความเปลี่ยนแปลงแห่งอาการของจิตที่แสดงให้เห็นทราบเท่านั้น

ใจเปลี่ยนแปลงไปอย่างหนึ่ง เป็นความทุกข์ขึ้น เปลี่ยนแปลงไปอย่างหนึ่ง เป็นสุขขึ้นมา อยู่ภายในจิตนี้เท่านั้น การเจริญจิตตภาวนา แม้จะได้รับคำของครูอาจารย์ที่ท่านแสดงไปในแง่ใดก็ตาม ท่านพูดเรื่องสมาธิก็ตาม เรื่องปัญญาก็ตาม เรายึดไว้พอเป็นคติเท่านั้น

ส่วนหลักธรรมชาติที่จะเป็นขึ้นภายในใจเรานั้น เริ่มจากการนำธรรมคติจากท่านมาปฏิบัติ ให้เป็นไปตามหลักธรรมชาติจริตินิสัยของเรา อย่าเอาธรรมชาติที่เป็นจริตินิสัยของเราไปเทียบกับที่ท่านแสดง เพราะท่านแสดงธรรมอย่างกว้างขวางสำหรับ “นานาจิตตัง” ซึ่งมีจำนวนมาก พุดง่าย ๆ ก็ว่า จริตินิสัยของคนไม่เหมือนกัน ความรู้ความเข้าใจ ตลอดถึงการประพฤติปฏิบัติในแง่ความรู้ ความเห็น การพิจารณา นี้ จะให้เหมือนกันไม่ได้ แม้จะอยู่ในวงแห่งสังฆธรรมด้วยกันก็ตาม แต่อาการแห่งการพิจารณา และการดำเนินนั้น ผิดแปลกกันอยู่เป็นลำดับลำดับตามจริตินิสัย

เมื่อเป็นเช่นนั้น อาการแห่งความสงบ หรือความรู้ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นภายในจิต จึงมีต่างกัน ส่วนความสงบนั้นเป็นที่ยอมรับด้วยกันทุกคน ไม่ว่าจิตนิสัย เพราะความสงบสุขของจิตนั้น เป็นผลเกิดขึ้นจากการปฏิบัติของตน จึงเป็นที่ยอมรับด้วยกัน เราจึงคอยดูผลที่ปรากฏขึ้นจากการปฏิบัติของเราอย่างนี้

คำว่า “สงบ” นั้น มีหลายประเภทตามจิตนิสัย คือ สงบลงในขณะเดียว เหมือนกับตกเหวตกบ่อ อย่างนั้นก็มิ คืออยู่ ๆ ที่เรากำหนดภาวนา “พุทโธ ๆ” แล้วก็ พลิกขณะเดียวแพล็บ หายเงียบไปเลย คือ จิตพลิกขณะเดียวเท่านั้นเหมือนกับเราตกเหวตกบ่อ แล้วปรากฏเป็นความรู้ขึ้นมาทันที นี้เป็นแง่หนึ่ง

อีกแง่หนึ่ง จิตสงบแล้วหายเงียบจากอารมณ์ต่างๆ แม้ “พุทโธ” ไปเลยก็มี นี้เป็นจิตนิสัยประเภทหนึ่ง ที่กล่าวมานี้เรียกว่า “ร้อยละ ๕ ราย” จะมีเพียง ๕ ราย หรือจะมากไปด้วยซ้ำในร้อยคนของผู้มีความสงบเยือกเย็น หรือเห็นผลในการทำสมาธิภาวนาแบบนี้ เพราะมีน้อยมากในการปฏิบัติสมัยปัจจุบันนี้

อีก ๙๕ รายนั้น จะเป็นในลักษณะที่ค่อยสงบ ค่อย ๆ เยือกเย็นเข้าไปเป็นลำดับ ๆ นี้มีเป็นจำนวนมาก

ให้เราสังเกตดูจิตนิสัยของเราว่า เป็นไปในจิตใด หรือเป็นไปในลักษณะใดในแง่ใดในสองแง่นี้ ส่วนมากจะเป็นไปในแง่ที่สองนี้

คำว่า “สงบ” คือ ความสงบเย็นอยู่ภายในใจ ใจมีที่อยู่ ใจมีความร่มเย็นเป็นสุข มีฐานแห่งความสงบอยู่ภายในจิตของตน ทั้ง ๆ ที่คิดอ่านไตร่ตรองอะไรก็ได้ตามธรรมดาของโลกทั่ว ๆ ไป แต่ภายในจิตของตัว มีความโล่ง มีความสบาย มีความเบา หรือมีความสว่างไสว ตามกำลังจิตที่มีมากน้อย แล้วแต่กำลังแห่งสมาธิ หรือความสงบนี้ท่านเรียกว่า “จิตสงบ” มีความคิดได้ปรุงแต่งได้อย่างนั้น แต่จิตที่เป็นเจ้าของความคิดนั้น มีความสงบสบายอยู่ภายในตน กำหนดเข้าเมื่อไร ก็ปรากฏความรู้ที่เป็นความสบายนั้นอยู่เรื่อย ๆ ไม่หายไป นี้ชื่อว่า “จิตได้ฐานแห่งความสงบ หรือมีฐานแห่งความสงบ” ขึ้นมาแล้ว

ประการหนึ่ง ที่เป็นธรรมชาติของจิตเอง เราจะปรุงแต่งไม่ได้ ก็คือขณะที่จิตดับความคิดปรุงแต่งต่าง ๆ นั้น ดับจริง ๆ ความคิดความปรุงแต่งจากกันไม่มีอะไรเหลือเลย เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ อยู่โดยลำพังตนเอง นี้ก็ให้เป็นตามหลักธรรมชาติของจิตที่เป็นขึ้นมาในตัวเอง

การคาดการณ์หมายไม่เกิดประโยชน์อะไร จึงไม่ควรคาดการณ์ ให้ปล่อยไปตามจิตนิสัยของตนในส่วนนี้ ไม่ผิด ข้อสำคัญคือการทำปฏิบัติ ท่านสอนอย่างไร และเหมาะสม

กับจิตนิสัยของเราอย่างไรบ้าง วิธีปฏิบัติ วิธีพิจารณา หรือวิธีปริกรรม ให้กำหนดตาม นั้นเป็นของสำคัญ ให้ความรู้เกี่ยวกับการภาวนานั้น ๆ จะภาวนาแบบไหนก็ตาม สติเป็นสิ่งสำคัญอยู่มาก ซึ่งจะให้พรากจากกันไม่ได้ จะขาดวรรคขาดตอนในทางความเพียร เพื่อจะยังผลให้สืบต่อเนื่องกันโดยลำดับ

ที่พูดถึงจิตนิสัยของแต่ละคนที่ไม่เหมือนกัน ผู้หนึ่งเป็นอย่างนั้น หรือครูบา อาจารย์ท่านแสดงอย่างนั้น ผู้หนึ่งจิตรวมอย่างนั้น จิตรู้อย่างนั้น ๆ ให้เราเพียงฟังไว้เฉย ๆ หากจิตนิสัยของเราเป็นไปในทางใดแล้ว เรื่องที่ท่านกล่าวนั้นจะมาสัมผัสเราเอง เรา รู้ในแง่ใด แ่งที่ท่านแสดงแล้วจะเข้ามาสัมผัส จะโผล่ขึ้นมาจับกันทันที ๆ ถ้านิสัยของเรา ไม่มี ก็เป็นเพียงแต่ฟังไป ๆ อย่าไปยึดเอาข้อนั้นมาเป็นอารมณ์จนกระทั่งเกิดความร้อนใจ ในเมื่อจิตของเราไม่เป็นไปตามที่เรามุ่งหวังอย่างที่ท่านสอน อันนี้ก็เป็นความคิดอัน หนึ่งของเรา ต้องระมัดระวัง

ความสงบของใจ ที่เป็นการถูกต้องถึงงามหรือเป็นที่ยอมรับกัน ก็คือความสงบ ไม่ฟุ้งซ่านวุ่นวายไปกับอะไร มีแต่ความเย็นใจ ถึงจะคิดในหน้าที่การงานต่าง ๆ ก็คิดไป ได้อย่างธรรมดา แต่ไม่กวนใจเจ้าของเหมือนอย่างแต่ก่อน ที่ยังไม่เคยอบรมภาวนา นี้ ท่านเรียกว่า “จิตสงบ” ถ้ามากกว่านั้นก็พื้นฐานมั่นคงอยู่ภายในใจ แม้จะคิดเรื่องอะไร ก็คิดไป แต่พอย้อนเข้ามาสู่จุดแห่งความรู้ ก็เป็นจุดความรู้ ที่เด่นชัด ผ่องใส และเบา ให้เห็นอย่างชัดเจนภายใน นี่เป็นที่ยอมรับว่า “จิตสงบ” และมีฐานสมาธิประจำใจ และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า “จิตเป็นสมาธิ” ถ้าจิตเป็นอย่างนี้ !

เพราะฉะนั้น การที่จะไปยึดเอาเรื่องของคนนั้นคนนี่มาเป็นเรื่องของตัว หรือ พยายามจะทำจิตของตนให้เป็นอย่างนั้น เป็นการขัดต่อจิตนิสัยของเรา จะเกิดความ ไม่สบายใจขึ้นมา เพราะการสร้างความกังวลหม่นหมองให้เกิดขึ้นแก่ตน ด้วยเหตุนี้จึง ควรทำความเข้าใจไว้ในข้อนี้

ความเจริญของจิตนั้น ก็คือความสงบตัวนั้นแลเป็นสำคัญ ใจมีความละเอียด ลอเข้าไปเป็นลำดับ มีความแน่นหนามั่นคงเข้าไปเรื่อย ๆ ความเจริญในขั้นเริ่มแรก เป็นอย่างนี้

ต่อไปจะต้องมีความละเอียดขึ้นโดยลำดับจากจิตดวงนี้เอง จิตดวงนี้จะเปลี่ยน สภาพไปเรื่อย ๆ และเข้าสู่ความละเอียดจริง ๆ แม้จะพิจารณาทางด้านปัญญาการค้นคว้าต่าง ๆ ใจมีความเฉลียวฉลาดมากน้อยเพียงใดก็ตาม ฐานแห่งความสงบเย็นใจนี้ ก็ ปรากฏเป็นความมั่นคงไปโดยลำดับเช่นกัน แต่บางครั้งเวลาขุลงมุ่นวุ่นวายมากกับการ งานทางด้านปัญญา ความสงบอันนี้จะหายไปก็มี แต่คำว่า “หายไป” นี้ไม่ได้หายไป แบบคนที่ไม่เคยภาวนา คนไม่เคยมีสมาธิมาก่อน

คนไม่เคยภาวนานั้น ไม่มีความสุขความสงบภายในใจเลย จึงไม่มีคำว่า “จิตเจริญ” หรือ “จิตเสื่อม” เป็นจิตสามัญธรรมดา ๆ

แต่จิตที่ “หายจากความสงบนี้” มีแต่ความรู้สึกที่จะพิจารณาอย่างเดียว มีความรื่นรมย์ มีความดูดดื่มในการพิจารณาเพื่อถอนกิเลสต่าง ๆ ออกจากจิตใจ ไม่ได้มีความฟุ้งเพื่อเห่อเหิมไปกับโลกกับสงสารใด ๆ เลย แม้จะไม่ปรากฏเป็นความสงบแนวเน่เหมือนอย่างที่เคยเป็นมาก็ตาม เพราะความรู้อันนี้เปลี่ยนไปทางธรรมแล้ว ไม่ได้เกี่ยวกับโลกเลย ถึงจะไม่เป็นความสงบเหมือนจิตเป็นสมาธิก็ตาม แต่ก็มีความวุ่นกับตนเพื่อถอดถอนกิเลสต่างหาก มันผิดกันที่ตรงนี้

การพยายามตะเกียกตะกายเพื่อฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีความสุขสงบร่มเย็น เป็นที่แนใจตนเอง มีความอบอุ่น มีหลักใจเป็นเครื่องยึดเป็นที่อาศัยนี้ เป็นเรื่องที่ยากลำบากอยู่บ้าง แต่เราควรนึกคิดถึงเรื่องงานต่าง ๆ ที่เราทำ บางทีงานบางชิ้นมันก็หนักอึ้ง จนขนาดหัวเสียไปก็มี เรายังอุตสาหะพยายามทำและผ่านไปได้ไม่รู้จักงานมาแล้ว เหตุใดงานที่เป็นไปเพื่อตัวเองโดยเฉพาะแท้ ๆ เราจะทำไม่ได้ จะผ่านไปได้ไม่ได้ นี่เป็นงานเหมือนกัน เป็นแต่เพียงว่างานนอกงานใน แลกกันเพียงเท่านั้น ทำไมเราจะทำไม่ได้ ต้องทำได้ ! เมื่อความพอใจมีอยู่แล้ว

เมื่อปลงใจอย่างนี้แล้ว ความท้อถอยอ่อนแอก็ไม่มี พยายามดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ จิตเมื่อได้รับการอบรมอยู่โดยสม่ำเสมอแล้ว จะแสดงความแปลกประหลาดขึ้นมาให้ชมเรื่อย ๆ ความเย็น ความอบอุ่น ความแนใจ จะมีกำลังมากขึ้น ๆ

การฟังเทศน์ โดยเฉพาะที่เทศน์ทางด้านกรรมฐานเกี่ยวกับจิตตภาวนาล้วน ๆ ถ้าจิตไม่มีฐานแห่งความสงบเป็นที่รองรับกันบ้าง ฟังเทศน์ทางด้านปฏิบัติจะไม่เข้าใจ

เราสังเกตจิตของเราตอนนี้ ถ้าฐานแห่งความสงบพอที่จะรับธรรมเทศนาของท่าน ทางด้านจิตตภาวนาทางด้านปฏิบัติไม่มีภายในใจ ฟังเทศน์ท่านเท่าไรก็ไม่เข้าใจ ยิ่งฟังเทศน์เรื่องมรรคเรื่องผลก็ยิ่งมืดแปดด้าน นี่แสดงว่าฐานรับภายในของเรายังไม่มี

พอความสงบเริ่มมีขึ้น การฟังเทศน์ทางภาคปฏิบัติจะเริ่มมีรสมีชาติขึ้นภายในจิตใจ เพราะมีฐานของจิตที่เป็นความสงบเป็นเครื่องรองรับ เมื่อจิตรับกันได้ดีเท่าไร การฟังเทศน์ด้านปฏิบัตินี้ก็จะยิ่งมีความซาบซึ้ง ไพเราะเพราะพริ้ง หวานอยู่ภายในจิตไม่จืดจาง แม้ใจเรายังไม่ถึงธรรมที่ท่านแสดงนั้นก็ตาม แต่ก็เหมือนเราเข้าใจ เรารู้เราเห็นไปตามท่านไม่มีข้อแย้ง เพราะท่านเปิดทางโล่งให้เห็นชัดเจน เห็นภาพนั้นภาพนี้โดยลำดับ ๆ ถ้าवादภาพพจน์ขึ้นมากก็เป็นอย่างนั้น ยิ่งมีความดูดดื่มในการฟัง จนลิ้มเน้อลิ้ม

ตัว ลืมเวลาลำเวลาไปหมดในขณะที่ฟัง นี่คือจิตของเรามีฐานรับแล้ว เทศน์ทางด้านจิตตภาวนาจึงเข้ากันได้อย่างสนิทไม่มีปัญหา

ที่นี้เวลาเราชินต่อการฟังเทศน์ประเภทนี้ เพราะจิตยอมรับแล้วอย่างนี้ ฟังเทศน์อื่น ๆ เลยชี้เกียดฟัง ราวกับฟังไม่ได้ น้ำไม่ได้เนื้ออะไร พุดไปนอกโลกนอกสงสาร ไปที่ไหน ๆ โน้น ความจริงที่ปรากฏอยู่กับตัวทำไมไม่พูด ! เพราะเรื่อง “สังขารม” หมุนอยู่ในจิตใจ แล้วไปเทศน์ “ข้างนอก” แม้จะเป็น “สังขารม” ก็จริง แต่มันอยู่นอกห่างไกลจากปากจากท้องเรา ที่จะได้รับประทานอย่างง่าย ๆ ทันทใจ เพราะเป็นภายในจิตเอง เมื่อเทศน์เข้ามาสู่ภายในนี้ ย่อมเป็นเครื่องกลม่อจิตใจได้อย่างสนิทมาก ลึกซึ้งมาก เพราะพริ้งมาก มีรสมีชาติขึ้นโดยลำดับ

ท่านเทศน์เรื่อง “วิถิจิต” เทศน์เรื่อง “สติ” เทศน์เรื่อง “ปัญญา” เทศน์หมุนเข้ามาใน “สังขารม” ซึ่งมีอยู่กับตัวทุกคน ท่านยกสังขารมขึ้นเป็นสนามรบ หรือเป็นธรรมเทศนา ย่อมเข้ากับจิตที่มีความสงบได้ดี เพราะจิตเต็มไปด้วยสังขารม ทุกข์ก็เสียดแทงเข้ามาที่จิต สมุทัยก็เกิดที่จิต เสียดแทงที่จิต มรรคก็ผลิขึ้นมาจากที่จิต คือสติปัญญา จะผลิขึ้นมาจากไหนถ้าไม่ผลิขึ้นจากจิต ผลิขึ้นจากที่นี้ เมื่อมีอำนาจมีกำลังมากเพียงไร ก็ระงับดับกิเลสตัณหา ดับทุกข์กันลงไปเป็นลำดับ ๆ ก็ดับในที่นี้ ที่เรียกว่า “นิโรธ ๆ” นั้นนะ

สังขารมมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างน้อยอยู่ในจิต หมุนอยู่ตลอดเวลา เป็น “ธรรมจักร” ถ้าจะพิจารณาให้เป็นธรรม สังขารมนี้ก็เหมือนธรรมจักร ถ้าจิตเราคิดไปแบบโลกแบบสงสารซึ่งไม่เคยภาวนาเลย มันก็เป็น “กงจักร” ผันให้เรารู้ร้อนอยู่ตลอดเวลาผ่านไปหมด จนหาที่ปลดเปลื้องไม่ได้ นั่งก็ไม่สบาย นอนก็ไม่สบาย อิริยาบถทั้งสี่มีแต่ไฟเผาจิตเผาใจ ไฟกิเลสตัณหาอาสวะนั้นแหละ ไม่ใช่ไฟอื่น ที่จะร้อนยิ่งกว่าไฟอันนี้

ถ้าจิตเป็นอรรถเป็นธรรม พินิจพิจารณาเพื่อถอดเพื่อถอนด้วยมรรคผลปฏิบัติ อยู่แล้ว เรื่องสังขารมทั้งสี่ก็เป็น “ธรรมจักร” เป็นเครื่องชักฟอกสติปัญญาได้เป็นอย่างดี ทุกข์เกิดขึ้นที่ตรงไหนจะกระเทือนถึง ปัญญานำมาพิจารณา เราเคยทราบอยู่แล้วว่าทุกข์คืออะไร เป็นสิ่งที่เราไม่ต้องการ เป็นสิ่งที่ทรมาณจิตใจของสัตว์โลกอย่างมากมาย และทุกข์นี้เกิดขึ้นมาจากอะไร

ย้อนไปเรื่องสติปัญญา การค้นคว้าอย่างนี้ การคิดอย่างนี้ เป็นเรื่องของมรรคพิจารณาเหตุพิจารณาผลไปโดยลำดับ เฉพาะอย่างยิ่งควรเอา “ขันธห้า” เป็น “สนามรบ” รบที่ไหนไม่ถนัดเหมือนรบในขันธห้า เพราะขันธห้านี้เป็นเจ้าตัวการสำคัญ ที่ก่อ

ทุกข์ภายในร่างกายและจิตใจไม่หยุดหย่อน การพิจารณาชั้นห้าจึงเหมือนว่า การรบกับกิเลสในชั้นห้า การรบด้วยการพิจารณาชั้นห้า จึงเป็นการปลดปล่อยภาระจากข้าศึก และนำชัยชนะกลับมาได้ จากการรู้เท่าทันชั้นห้าโดยไม่ต้องสงสัย

พระพุทธเจ้าท่านรบข้าศึกก็อยู่ในชั้นห้า สวาท่านก็ได้ชัยชนะภายในชั้นห้า ไม่ได้ชัยชนะจากที่อื่นใด เพราะแพ้ก็แพ้ที่นี้เอง หลงก็หลงเพราะสิ่งนี้ ไม่หลงเพราะสิ่งอื่น หลงเพราะสิ่งนี้สิ่งเดียว การพิจารณาจึงต้องพิจารณาจุดที่หลง เพื่อให้เกิดความรู้ขึ้นมาในจุดที่เคยหลง เมื่อรู้สิ่งใดยอมแยกตัวออกจากสิ่งนั้น เพราะฉะนั้นชั้นห้าทั้งห้านี้จึงเป็นหินลับปัญญาได้อย่างดีเยี่ยม จึงไม่ควรมองข้ามชั้นห้า ถ้าผู้พิจารณาเพื่ออรรถเพื่อธรรมไม่ใช่เพื่อเห็นแก่ตัว คำว่า “เพื่อเห็นแก่ตัว” นั้นเป็นเรื่องของกิเลส กลัวตายก็กลัว อะไรก็กลัวไปหมดทุกอย่าง ทุกข์เกิดขึ้นมากก็กลัวจะสู้ไม่ไหว ความกลัวจะสู้ไม่ไหวก็คือเรื่องของกิเลส ฉะนั้นจงอย่าไปกลัว สร้างความกลัวขึ้นมาทำลายตัวทำมา! ความกลัวนี้เป็นตัวภัย สร้างขึ้นมามากน้อยก็เสียดแทงจิตใจ ให้เกิดความทุกข์มากน้อยตามที่เราส่งขึ้นมา

ความจริงมีอย่างไรให้นำมาใช้ ความจริงคืออะไร ? ให้รู้ความจริงของ “สังขาร” หรือของชั้นห้าที่มีอยู่ในตัวของเรา ผู้ไม่รู้ความจริงในชั้นห้าที่อยู่กับตัวนั้น ไม่จัดว่าเป็นผู้ฉลาด และหาทางพ้นภัยไปไม่ได้ จะต้องถูกสิ่งที่เราถือว่าเป็น “ข้าศึก” สิ่งที่เรากลัวนั้นแลย้ายเราให้ได้รับความทุกข์ทรมาน และแพ้อยู่ตลอดเวลา

ยิ่งเป็นวาระสุดท้ายด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะกลัวตายมาก กลัวเจ็บกลัวปวดตรงนั้นตรงนี้มาก นั่นแลคือการสร้างเสี้ยนหนามขึ้นมาเสียดแทงจิตใจของตัวเอง ให้เกิดความท้อแท้อ่อนแอ ดีไม่ดีเกิดความผลอตัวไปได้ เพราะผิดจากสังขาร ผิดจากหลักความจริง

ปัญญามีอยู่ สติมีอยู่ จงนำมาใช้ สติปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้รู้แจ้งเห็นจริงกับสิ่งที่ เป็นข้าศึกนี้ จนกลายเป็นมิตรกันได้ คือต่างอันต่างจริง

จิตไม่เคยตาย เราไม่ต้องวิตกวิจารณ์ เราไม่ต้องสะทกสะท้านว่าจิตจะตายอะไรจะเกิดก็เกิดเถอะ จิตเป็นผู้สามารถรับทราบได้ทุกอย่างทุกอย่างบรรดาที่เกิดขึ้นกับจิต ไม่มีอะไรที่จะแหลมคมยิ่งกว่าจิตที่คอยรับรู้อยู่ตลอดเวลา

เอ้า ทุกขเวทนาเกิดขึ้นมากน้อยเพียงไร จิตก็รู้ว่าทุกขเวทนาตอนนี้เกิดขึ้นมาก เอ้า ดับไปก็ดับไปเรื่องทุกข์ แต่จิตไม่ดับ อะไรจะเกิดขึ้นมากน้อย ให้เห็นความจริงของมัน อย่าลืมนึกว่าจิตเป็นผู้รู้ เป็นนักรู้แท้ๆ ไม่ใช่หนักหลบ หลบความรู้จนกลายเป็นไม่รู้ขึ้นมา นั่นเป็นเรื่อง “อวิชชา” อย่านำมาใช้ ให้รู้เกิดขึ้นมากน้อย ให้รู้ตามความจริงของมันเฉย ๆ

การพิจารณาทุกขเวทนาเราก็ทราบ ทุกข์เราก็ทราบว่าทุกข์ ผู้ทราบว่าทุกข์นั้นคือจิต ความทุกข์นั้นเป็นสภาพอันหนึ่ง ผู้ทราบว่าทุกข์นั้นเป็นสภาพอันหนึ่ง ไม่ใช่อันเดียวกัน โดยหลักความจริงแล้วเป็นอย่างนี้ จงพิจารณาให้เห็นความจริงของทุกข์นี้ จะได้เห็นความจริงของ “จิต” ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย

นักปฏิบัติเราถ้าใจยังถือทุกขเวทนาเป็นข้าศึกต่อตน จนต้องหาทางหลบหลีก ไม่อยากเข้าหน้ากับทุกข์อยู่ตราบไต่ ความจริงนั้นคือ “ทางแพ่ ทุกข์ สมุทัย” นั้นเอง จะหาทางออกจากทุกข์และพ้นทุกข์ ดับสมุทัยไม่ได้อยู่ตลอดเวลาถ้าไม่กล้าสู้ทุกข์ ขุดค้นสมุทัยด้วยมรรคคือสติปัญญา

เอ้า อะไรเกิดขึ้นก็ให้รู้ จิตมีหน้าที่ที่จะรู้ เอาปัญญาเทียบเข้าไป ค้นดูให้เห็นชัดเจนว่า ทุกข์เกิดขึ้นตั้งอยู่ที่จุดใด ทุกข์เกิดขึ้นทางกาย หนึ่ง ทางกายเกิดขึ้นมีอากาโรเกิดขึ้นภายในจิต เพราะเหตุใดจึงเกิดขึ้นภายในจิตได้ ถ้าไม่ใช่ “สมุทัย” คือความคิด นอกสู้นอกทางเป็นเครื่องเสริม หรือเป็นเครื่องผลิตขึ้นมา

ความจริงก็คือความลุ่มหลงตนเอง เพราะความรักสงวนตน ไม่อยากให้ทุกข์เกิดขึ้น แม้เกิดขึ้นแล้วก็อยากให้ดับไปอย่างดี ๆ โง่ ๆ นั้นแล สร้างขึ้นมา เช่น อยากให้ทุกข์ดับโดยไม่พิจารณาค้นหาเหตุของทุกข์คือสมุทัยตัวการสำคัญ ความอยากให้ทุกข์ดับนี้แลคือสมุทัย มีแต่อยากให้ทุกข์ดับไป นั้นแหละคือสร้าง “สมุทัย” โดยตรง

ที่ถูกเราไม่ต้องอยาก พิจารณาส่งที่มีอยู่ ที่ปรากฏอยู่ สิ่งที่ไม่มียาไปคว่ำหา มามันเป็นทุกข์ มันเป็นการสร้างกิเลสขึ้นภายในอีก เวลานี้ทุกข์ยังไม่ดับ อย่างนำความอยากมาบังคับให้มันดับไป ทุกข์ปรากฏขึ้นมาให้พิจารณาตามสิ่งที่ปรากฏ อะไรที่ยังไม่เกิดขึ้น อย่าตั้งความอยากให้มันเกิดขึ้น เพราะมันเป็นความจริงอันหนึ่ง ๆ ไม่อยู่ในอำนาจของผู้ใด ขณะที่มันเกิดขึ้นก็ดี ไม่เกิดขึ้นก็ดี มันตั้งอยู่ก็ดี มันดับไปก็ดี ผู้รู้เป็นรู้อย่าไปสร้างความอยากขึ้น ให้รู้ชัดอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้รอบคอบในการพิจารณา ดายก็ตายเถอะ ความจริงไม่มีอะไรตาย พิจารณาให้เห็นชัดเจนอย่างนี้

ร่างกายจะสลายก็ให้สลายไป เพราะเรื่องสลายเป็นของคู่กันกับสิ่งที่ผสม สิ่งที่รวมตัวกัน เมื่อรวมตัวแล้วก็ต้องสลาย ถึงเวลาแล้วต้องสลายไปด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าอะไรในโลกนี้ ความไม่สลายไม่มี แม้แต่ภูเขาลูกมันยังสลายได้ ทำไมร่างกายอย่างเรา ๆ ท่าน ๆ จะสลายไปไม่ได้ ฝืนธรรมชาติไปทำไม เกิดประโยชน์อะไร

การไม่ฝืนธรรมชาติ ให้รู้ความจริงของธรรมดานี้แล คือทางธรรม ทางโล่ง ทางปลดปล่อย ไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องได้เลย ปัญญารอบตัว หากจะตายขณะที่เวทนา

กำลังล้าก็ให้รู้จักอยู่กับเวทนา เป็นการ “ลับจิต” ด้วยปัญญา โดยถือเอาเวทนาเป็น “หินลับ” ได้อย่างประจักษ์ภายในจิต

ทุกข์ดับไปจิตจะไปเกาะอะไร เพราะจิตเป็น “ผู้รู้” ผู้พิจารณาทุกข์เพื่อรู้และสลัดทุกข์อยู่แล้ว จิตจะไปติดทุกข์และตกทุกข์ได้ยากที่ไหนกัน ทุกขเวทนาเราก็ทราบแล้วว่าเป็นสภาพอันหนึ่ง เมื่อพิจารณาทุกขเวทนานั้นด้วยปัญญาความฉลาด เพื่อปลดเปลื้องทุกขเวทนานั้นอยู่แล้ว เราจะไปตกนรกอเวจีที่ไหนกัน!

ทุกขเวทนาดับไป ก็ดับไปตามเรื่องของเวทนา ผู้รู้ผู้ฉลาดพิจารณาแยกตัวออกจากทุกขเวทนาก็คือจิตกับปัญญา ผู้ไม่ดับก็คือจิต ก็อยู่ตามความไม่ดับของจิต ตามความรู้ความฉลาดของจิต จิตฉลาดเปลื้องตนเพราะการพิจารณาเวทนาต่างหาก จิตมิได้ติดจมอยู่กับความทุกข์ เพราะการพิจารณาทุกข์เพื่อความฉลาดปลดเปลื้องตน เราเหยียบ “บันได” ขึ้นสู่บนบ้านต่างหาก มิได้เหยียบ “บันได” เพื่อติดอยู่กับบันไดนั้น

นี่เราก็พิจารณาทุกขเวทนาเพื่อเปลื้องตนจากทุกขเวทนาต่างหาก ไม่พิจารณาทุกขเวทนาเพื่อติดทุกขเวทนา เมื่อตายไปจะเกิดความลุ่มจมแก่จิตผู้เดินทางชอบได้อย่างไร เมื่อทุกขเวทนาคือทางเดินของจิตของปัญญาแท้แล้ว ชื่อว่าจิตเดินถูกทางของ อริยสัจและสติปัญญา อันเป็นทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ไม่สงสัย

การพิจารณา “ขันธ” ท่านพิจารณาอย่างนี้ ไม่ต้องกลัว พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้กลัว แต่สอนให้รู้ความจริง ให้พิจารณาความจริง นี่เป็นจุดหมายที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแท้ เรื่องความกลัวพระองค์ไม่ได้สอน เป็นเรื่องของกิเลสเสียมสอนคนให้โง่หนักเข้าต่างหาก ผลที่ได้รับมีแต่ความโง่ และกองทุกข์เต็มหัวใจ ภพชาติเต็มตัว

คำว่า “เรา ๆ หรือใคร ๆ” มาเป่าหูปาว ๆ ก็อย่าเชื่อง่าย ๆ ให้เชื่อพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวที่เลิศโลกมาแล้ว อย่ากลัวความจริงเราเป็นนักปฏิบัติ ความกลัวไม่เป็นเรื่องให้สำเร็จประโยชน์ เป็นเรื่องสังสมกิเลสขึ้นมา ให้เกิดความทุกข์มาก เพราะความกลัว กลัวมากเท่าไรก็เกิดความทุกข์มากเท่านั้น พิจารณาให้เห็นประจักษ์ภายในจิตอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ทุกขเวทนาเกิดขึ้น โดยไม่ต้องไปหวังพึ่งใครในเวลานั้น เราอย่าหวังพึ่งใคร ไม่ใช่ที่พึ่งอันแท้จริง! นอกจาก “อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ” ด้วยสติปัญญาเราเท่านั้น จะเป็นที่พักของเราได้อย่างเต็มใจ ตึกรามบ้านช่อง ใครต่อใครก็ตาม ทุกสิ่งทุกอย่างพึ่งไม่ได้ทั้งนั้น เวลาจะตายจริง ๆ ขันธห้าก็พึ่งไม่ได้ มันจะแตกอยู่เวลานี้จะพึ่งมันได้ที่ไหน แล้วเราจะพึ่งใคร

สติปัญญาเท่านั้นเป็นอาวุธที่ทันสมัย ที่จะแก้หรือช่วยเราได้ในขณะนั้น จงค้นลงไปพิจารณาลงไป ทุกข์เป็นของเกิดของดับ ใจเป็นของไม่เกิดไม่ดับ เป็นธรรมชาติของใจอยู่โดยธรรมชาติของตน พิจารณาให้ชัดเจนแล้ว จิตจะแยกตัวออกมาเอง เมื่อเข้าใจชัดเจนแล้วไม่ไปไหน ไม่ไปติดอยู่กับอะไร มีทุกขเวทนาเป็นต้น เพราะปัญญาเป็นเครื่องผลักดันสิ่งที่จะมปลอมทั้งหลายนั้นออกไปโดยลำดับ ๆ ให้เข้าใจอย่างนี้ เราก็โล่งใจสบายใจ นี้แหละเรียกว่า “การพึ่งตนเอง”

จงคิดถึงวาระสุดท้าย วาระสำคัญที่สุดคือวาระไหน? คือทุกขเวทนาอันแสนสาหัสแน่แล จะสาหัสขนาดไหนในวาระสุดท้าย ต้องเตรียมสติปัญญาให้พร้อมมูล **สู้ ! เพื่อแย่งเอาของจริงจากสิ่งจอมปลอมที่เคยหลอกเรามาเป็นเวลานาน มาครองให้ได้ !**

ร่างกายนี้แค่ตายเท่านั้น ! สติปัญญาเป็นผู้สามารถตลอดสาย เวทนาจะมาจากทิศใดแดนใด มันก็อยู่ในชั้นนี้เท่านั้น เวทนาชั้นนี้ก็คือชั้นนี้เท่านั้น ไม่ได้อยู่นอกเหนือเมฆลอยมาทับเราได้ มันทับอยู่ภายในตัวเรานี้ถ้าเราไม่มีสติปัญญาทันมัน ถ้าสติปัญญาทัน ทุกขเวทนามิ่ทับ ทุกขเวทนามิ่มากมีน้อยก็ทราบกันอย่างชัดเจนด้วยปัญญานี้เท่านั้น ปัญญานี้แหละเป็นเครื่องช่วยตัวเอง

ความพากเพียร อย่าถอย ถอยไม่ได้เมื่อเข้าตาจนแล้วต้องสู้จนสุดเหวี่ยง และเปลื้องกิเลสตัวหลงมงายลงให้ “วิภูจักร” โนนเป็นไร! ก็เราจะสู้ จะเอาชัยชนะ จะถอยไปไหน จะเอาชัยชนะด้วยการสู้! ไม่ได้เอาชัยชนะด้วยการถอย เมื่อเอาชัยชนะด้วยการสู้ ต้องสู้ด้วยสติ สู้ด้วยปัญญา ไม่ใช่สู้ด้วยความโง่ ๆ

จิตนี้พระพุทธเจ้าทรงรับรองอยู่แล้วว่าไม่ตาย เราจะกลัวตายหาอะไร เราคือจิต ก็ไม่ตายนี้ เราจะกลัวตายไปทำอะไร ถ้าตัวจิตตายเราก็ตาย นี่ตัวจิตไม่ตายแล้วเราจะตายได้ที่ไหน เงามแห่งความตายมันมีอยู่ที่ไหน มันไม่มีนี่ ไม่มีจนกระทั่ง “เงา” แห่งความตาย เราตื่นเราตกใจ เรากลัวตายไปเฉย ๆ กลัวลม ๆ แล้ง ๆ ความตายของใจไม่มี แม้กระทั่ง “เงา” ใ้กลัว ก็ยังกลัวกันไปได้ เพราะความหลงของจิตนี้เอง

ท่านจึงสอนให้สร้างปัญญาให้ทันกับเหตุการณ์ จิตนี้เป็นที่แน่ใจว่าไม่ตาย พิจารณาให้ชัด เอ้า อะไรเกิดก็เกิดขึ้นเถอะ จิตมีหน้าที่รู้ทั้งหมด จนกระทั่งวาระสุดท้ายเครื่องมือนี้แตกไป ปัญญาที่สลายไปด้วยกัน จิตที่ได้รับการชักฟอกจากปัญญาแล้วจะไม่ตายไม่สลาย จะมีแต่ความผ่องใสเป็นอย่างน้อย มีความผ่องใสประจำตัวมากกว่านั้นก็ผ่านพ้นไปได้เลย จงเอากันในวาระสุดท้าย เอาชัยชนะอย่างสุดยอด ! ในวาระสุดท้ายนี้ให้ได้

ไม่ต้องไปคาดโน้นคาดนี้ว่า เป็นหญิงเป็นชาย ว่าเป็นปฏิบัติมา เท่านั้นปีเท่านั้น เดือน ได้มากได้น้อย ไม่ใช่เวลาจะมาแก้กิเลสตัณหาให้เราได้ มีความเพียรเท่านั้นเป็นเครื่องแก้ สติปัญญาเท่านั้นเป็นเครื่องแก้ เมื่อสติปัญญามีกำลังพอก็หลุดพ้นไปได้เท่านั้น นี่เป็นจุดสำคัญ

ไม่ใช่เวล่ำเวลา ไม่ใช่เพศหญิงเพศชาย ไม่ใช่อะไรทั้งหมด ที่จะมาแก้กิเลสได้ นอกจากสติปัญญา ศรัทธาความเพียร ของเราเท่านั้น เป็นเครื่องแก้กิเลส เราแก้ได้จนกิเลสหมดขณะใด ใจก็สิ้นทุกข์ได้ขณะนั้น

การสิ้น สิ้นด้วยสติปัญญากับความเพียร ไม่ได้สิ้นด้วยเวลานานเวลาช้าอะไรนี้ จงพิจารณาตรงนี้ นี่แดนแห่งชัยชนะอยู่ที่จุดนี้ ! เราแพ้กี้แพ้กี้ คำว่า “แพ้” อย่าให้มี!

จิตมันแพ้อะไรเล่า รู้อยู่ตลอดเวลา สติปัญญาไม่ใช่เป็นของแพ้ เป็น “ธรรมเพื่อชัยชนะ” ทั้งนั้น เวลากิเลสเข้ามาแทรกให้เป็นความแพ้ ความแพ้เป็นเรื่องของกิเลสแทรก อย่าเอาเข้ามาแตะกับตัว มันจะทำให้เราถอยหลัง เป็นหรือตายสู้กันบนเวที ชื่อว่า “นักรบ” ขึ้นเวทีแล้วไม่ถอย เอาจริง ๆ จนไม่มีสติรับรู้แล้ว ให้เขาหามลงเปลไป ถ้ายังมีสติ เอ้า ฟาดมันลงไปอีก ตีไม่ได้ ต่ามันเข้าไป คือสู้ด้วยปากก็ได้ ไม่ถอยกิเลส นี่ต่อสู้เขาไม่ได้ก็เอาปากต่อสู้ นี่เราเทียบกับนักรบที่ไม่ถอย สู้กันวันยังค่ำ สู้จนตาย สู้เพื่อเราไม่ได้สู้เพื่อใคร ถ้าจิตเข้าใจจริง ๆ แล้วเป็นไม่ถอย

ผู้เทศน์เคยเป็นเคยผ่านมาแล้วตามความจริงนี้ จึงกล้าพูดกล้าเทศน์ได้อย่างเต็มปากไม่กระดากอายใคร ๆ ทั้งสิ้น การพูดด้วยความจริงก็เหมือนนักรบ จะกลัวใครมาด่าความจริงละ นี่ย่อข้อความที่เทศน์เบื้องต้นนั้นว่า “ความตายนะ มันธรรมดาธรรมดา!” เน้นฟังดูซิ เมื่อเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว “มันธรรมดาไปหมด!” เป็นอยู่ที่ธรรมดา เจ็บไข้ได้ป่วยก็ธรรมดา คือจิตไม่ได้เป็น “ภาระ ภารัง” ให้เกิดความยุ่งเหยิง วุ่นวาย กลายเป็นโรคภายในใจขึ้นมา ถึงวาระจะไป จะไปแล้วหรือ? ไปก็ไป เรื่อง “สมมุติ” มันไปต่างหาก มันไปที่ไหน ก็ไปตามหลักความจริงของมัน ลงไปสู่ความจริงของมัน แล้วอะไรจะฉิบหาย อะไรจะล่มจม ผู้รู้ก็รู้อยู่อย่างนี้แล้วจะไปล่มจมที่ไหน ผู้รู้ นะ

เราสร้างมาเพื่อความรู้ความฉลาด ความรู้ความฉลาดจะพาล่มพาจมมีอย่างหรือ !มันประจักษ์อยู่ภายในจิต จึงเรียกว่า “สิ่งทั้งปวงไม่มีปัญหา” ไม่มีอะไรเลย ! “ธรรมดา ธรรมดา ไปหมด”

เมื่อถึงขั้นธรรมาธรรมชาติแล้วเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติให้ปฏิบัติอย่างนี้จะถึง
ความจริงแน่นอนไม่สงสัย

เอาละ การแสดงก็เห็นว่าสมควร